

גרמניה 2013 ככוח פוליטי וכלכלי: לאן היא מושכת?

ד"ר עמנואל נבון

כנס BIZPORTAL, 11 נובמבר 2013

מתאים לשאול את עצמנו לאן גרמניה מושכת, דווקא בתאריך של היום – ה 11 בנובמבר. משום שה 11 בנובמבר מציין את סוף מלחמת האולם הראשונה וכניעתה של הקיסרות הגרמנית לארה"ב, לבריטניה ולצרפת.

או, ליתר דיוק, הכניעה הזמנית של גרמניה. משום שהסכמי ורסאי, שנכפתו על גרמניה בתום מלחמת העולם הראשונה לא היו הסכמי שלום. כפי שטען Ferdinand Foch, הרמטכ"ל הצרפתי דאז, כשנודע לו על תוכן הסכמי ורסאי: "זה לא הסכם שלום. זה הפסקת אש לעשרים שנה." ואכן, עשרים שנה בדיוק לאחר מכן פרצה מלחמת העולם השנייה.

אני מזכיר את זה, משום שגרמניה הייתה במאה ה 20 הֶבְעִיָה של אירופה. היא גרמה לשתי מלחמות עולם, ובמהלך מלחמת העולם השנייה היא השתלטה על כל היבשת האירופאית. בסוף המלחמה היא מצאה את עצמה תחת השליטה המשותפת של ארה"ב ושל בריה"מ. הגרמנים קוראים לשנת 1945 "שנה אפס" (Stunde Null). גרמניה מצאה את עצמה, פיזית, בלב במלחמה הקרה, ולכן חולקה לשתי מדינות.

הצרפתים רצו להפוך את מערב גרמניה למדינה חלשה שלא תוכל לשוב ולאיים עליהם, אך ארה"ב רצתה דווקא שגרמניה תהיה מספיק חזקה כדי לעמוד מול האיום הסובייטי. מהרגע שהתברר לצרפת שגרמניה תהפוך שוב באיזשהו שלב לכוח הכלכלי הדומיננטי באירופה, הם החליטו לכופף את גרמניה המערבית למנגנון כלכלי משותף.

כך נולד הרעיון של הקהילה האירופית לפחם ולפלדה, שהוקמה בשנת 1951 ושהייתה למעשה אבן הפינה של מה שהפך בסוף לאיחוד האירופי. גרמניה הסכימה אז לכופף את עוצמתה למנגנון כלכלי אירופי משותף, משום שהיא הייתה זקוקה לשיקום הלגיטימיות שלה באירופה, ומשום שהקנצלר המערב גרמני הראשון, קונרד אדנאואער, הבין שללא נאמנות לארה"ב וללא שיתוף פעולה עם צרפת, גרמניה לא תוכל לשקם ולפתח את הכלכלה שלה.

המודל הזה הוכיח את עצמו. גרמניה שוב הפכה למעצמה כלכלית ללא התנגדות צרפתית, משום שהעוצמה הזאת הייתה כפופה למנגנון אירופי משותף. קודם במסגרת הקהילה האירופית לפחם ולפלדה ב 1951, לאחר מכן במסגרת הקהילה הכלכלית האירופית שהוקמה ב 1957, וכן עם השוק האירופי המשותף ב- 1986.

כמובן שעצם העובדה שגרמניה הייתה מחולקת בין שתי מדינות, ושמערב גרמניה הייתה בעלת אוכלוסייה דומה מספרית לזו של צרפת, תרמה להרגעת הצרפתים. כפי שאמר הסופר הצרפתי François Mauriac: "אני כל כך אוהב את גרמניה שאני מעדיף שתיים."

האירופים והצרפתים בפרט סברו שהם הצליחו סוף סוף לאלף את הזאב הגרמני ושהעוצמה הכלכלית הגרמנית לא איימה יותר על אירופה, משום שלגרמניה לא היה כוח צבאי ולא היו שאיפת בינלאומיות יותר.

אך כל זה היה נכון בתקופת המלחמה הקרה. כשחומת ברלין קרסה וכשקנצלר מערב גרמניה דאז הלמוט קול בקש לאחד את שתי הגרמניות, צרפת נכנסה לפאניקה. נשיא צרפת דאז פרנסואה מיטראן ניסה לשכנע את מיכאל גורבצ'וב שלא לאפשר את איחודה של גרמניה, אך התהליך היה בלתי נמנע.

בתחילת שנות ה-1950, צרפת לא הצליחה למנוע את שיקומה של מערב גרמניה על ידי ארה"ב, ולכן היא הלכה על מודל הקהילה הכלכלית האירופית. בתחילת שנות ה-1990, צרפת לא הצליחה למנוע את איחודה של גרמניה ולכן היא ניסתה לקשור את גרמניה לגורלה של אירופה באופן בלתי הפיך. כך נולד רעיון המטבע האחד שהיה הפרויקט המרכזי של הסכם Maastricht.

רבים לא האמינו אז שגרמניה תסכים לוותר על ה Deutschmark, הסמל של ההצלחה הכלכלית הגרמנית – ה Wirtschaftswunder. אך הקנצלר הגרמני דאז, הלמוט קול, היה מן הדור שחווה את מלחמת העולם השנייה כנער, כמו מיטראן. הוא היה מוכן לשלם את המחיר של ויתור על ה Deutschmark לא רק כדי להבטיח את האיחוד של גרמניה, אלא גם מכיוון שהוא באמת האמין בצורך להגיע לפיוס היסטורי בין גרמניה לבין צרפת ולקץ עידן המלחמות באירופה באמצעות תלות הדדית וויתור מסוים על ריבונות כלכלית.

הייתה כאן החלטה היסטורית של קול, אך היו גם כאלו בגרמניה שהטילו ספק, כבר אז, בהיגיון הכלכלי של מטבע אחיד כאשר כל ממשלה וממשלה ממשיכה להיות ריבונית בקביעת המדיניות הכלכלית שלה (על אף המגבלות את אמנת מאסריכט), וכאשר קיימים פערים גדולים בין התרבות הכלכלית של צפון אירופה לבין זו של דרום אירופה.

אך הבעיה היא לא רק הסתירה בין מטבע משותף לבין האוטונומיה הפיסקלית של המדינות החברות, והבעיה היא לא רק הפער התרבותי בין המשמעת הגרמנית לבין הרפיון היס תכוני. הבעיה היא שיש כאן מטבע משותף בין מדינות שחלק מהן ביצעו

רפורמות לאיזון התקציבים הציבוריים שלהן, לבין מדינות שמעולם לא ביצעו את הרפורמות האלו.

במלים אחרות, יש מטבע משותף בין מדינות שחיות מעבר לאמצעים שלהן לבין מדינות שחיות במסגרת האמצעים שלהן.

בריטניה היא אומנם לא חברה ביורו, אך היא ביצעה בשנות ה-1980 את הרפורמות שהחזירו אותה למסלול של צמחיה כלכלית ושל איזון תקציבי. גם גרמניה ביצעה רפורמות לצמצום ההוצאות הממשלתיות החל משנת 2003. אבל יש גם מדינות שמעולם לא בצעו רפורמות כאלה, כמו צרפת ואיטליה. יש צורך להתאים את מדינת הרווחה הנדיבה כפי שהיא הוקמה אחרי מלחמת העולם השנייה למציאות חדשה של גלובליזציה כלכלית ושל הזדקנות האוכלוסייה.

כמובן שצריך שילוב של אומץ פוליטי ושל יציבות שלטונית כדי לבצע רפורמות כאלו. במדינה כמו יוון, זה לא רק שהממשלה מעולם לא בצעה את הרפורמות הנדרשות, אלה שהשחיתות השלטונית וכוח האיגודים המקצועיים מנציחים חוסר יעילות בחברות הממשלתיות ובזבוז כספים במגזר הציבורי, על חשבון משלם המסים שגם כך לא מדווח על כל הכנסותיו.

המנגנון השביר והלא הגיוני הזה החזיק איכשהו מעמד, פחות או יותר, עד המשבר הפיננסי של 2008. משום שעד המשבר הפיננסי, אפילו הממשלות שהתעלמו מן הצוק הפיסקלי היו בכל זאת יכולות לגייס כסף בזכות הערבויות הריבוניות שלהן. אך אחרי המשבר הפיננסי הן מצאו את עצמן במצב של אי יכולת לעמוד בהוצאות השוטפות שלהן.

ומכיוון שמדינות כמו יוון, ספרד ופורטוגל הן חברות ביורו, הקריסה שלהן איימה על היורו עצמו, ומי שנקרא לעזרה היה כמובן גרמניה.

עכשיו, צריך להבין שבשביל גרמניה היורו היה צפרדע גדול שהיה קשה לבלוע, ושהגרמנים הסכימו לבלוע את הצפרדע הזה כמחיר לאיחודן של שתי הגרמניות ולפיוס היסטורי עם צרפת. אך הגרמנים מעולם לא הסכימו ליורו כדי לממן את הסיאסטה של הספרדים ואת העלמות המס של היוונים.

אין זה פלא שישנה מפלגה חדשה בגרמניה שהאגינדה העיקרית שלה היא לפרוש מן היורו. המפלגה נקראת Alternative für Deutschland (אלטרנטיבה לגרמניה). לא מדובר במפלגה פופוליסטית או קיצונית אלא דווקא במפלגה של אקדמאים ושל כלכלנים. ולא מדובר במפלגה אנטי-אירופאית. היא רוצה שגרמניה תישאר באיחוד האירופי אך על פי המודל שלפני הסכם מאסטריכט, דהיינו בלי היורו. הם לא עברו

את אחוז החסימה בבחירות האחרונות, אך לא ניתן להתעלם מן העובדה שיותר ויותר גרמנים אומרים בקול רם שנמאס להם מלהיות ה sugar daddy של האיחוד האירופי.

אך גם לפרישה מן האירו יש מחיר כלכלי. מחיר כבד אפילו. גרמניה גם לא רוצה להצטייר כמי שפירק את החבילה של השלום הכלכלי האירופי. ומכיוון שאי אפשר להציל את היורו בלי גרמניה, גרמניה תצליח בסוף להכתיב את התנאים שלה, כפי שהיא כבר התחילה לעשות, על מדינות שמבקשות קו אשראי ושמאיימות על יציבות היורו.

הרי גרמניה היא הכלכלה החזקה ביותר באירופה. הכלכלה הזאת מייצרת 20% מהתוצר האירופי ו 25% מהייצוא אירופי. שיעור ההבטלה בגרמניה הוא 5.4% בלבד, פחות מחצי מהממוצע האירופי. לגרמניה יש תקציב מאוזן וחוב שהולך וקטן.

לעומת זאת, צרפת סובלת מגרעון תקציבי מבני מאז שנת 1974, מצמיחה אפסית, מהבטלה של יותר מ 10%, ומחוסר יכולת ורצון לבצע את הרפורמות הכלכליות לעידוד הצמיחה ולצמצום ההבטלה. באשר לבריטניה, היא לא חברה ביורו, והיא מתכננת בכלל לקיים משאל עם על עצם המשך חברותה באיחוד האירופי עצמו.

לכן גרמניה הפכה למדינה הדומיננטית באיחוד האירופי. לבריטניה ולצרפת יש מושב קבוע במועצת הביטחון, נשק גרעיני, שפה שמדוברת במושבות לשעבר מעבר לים, ויכולת צבאית שמעניקה להן תפקיד מוביל בברית NATO. אך כל האלמנטים האלו פחות רלוונטיים היום כדי למדוד עוצמה. המנוע הכלכלי של אירופה זה גרמניה, וגרמניה היא המדינה היחידה שיכולה באמת להחליט על גורל היורו.

פעם שאל הנרי קיסינג'ר: "אם אני רוצה לדבר עם אירופה, איזה מספר אני צריך לחייג?" היום, ברור לרוב מנהיגי העולם שאם הם רוצים לדבר עם אירופה, הם צריכים לחייג את הטלפון של אנגלה מקרל – גם אם ה NSA מאזינה בשיחות שלה.

ההגמוניה הכלכלית של גרמניה באירופה מפחידה את האירופאים ואת הגרמנים עצמם. בעוד והעוצמה של ארה"ב הצילה את העולם החופשי מן הפאשיזם ומהקומוניזם, העוצמה הגרמנית לא זכורה לטוב באירופה, בשלון המעטה. בגרמניה עצמה כמעט ואין לגיטימיות לעצם הרעיון של להפוך שוב למעצמה. הגרמנים מעדיפים לראות את עצמם כשוויץ גדולה.

לכן יש פרדוקס במצבה הנוכחי של גרמניה באירופה. מצד אחד, הגרמנים מחויבים לשלום הכלכלי האירופי שהפך את גרמניה למעצמה כלכלית ללא שאיפות צבאיות

ובינלאומיות. מצד שני, האירופאים כל כך הצליחו לקשור את גרמניה לכלכלה משותפת ולמטבע אחיד, שגורל היורו תלוי היום ברצונה הטוב של גרמניה.

והשאלה היא האם הרצון הטוב הזה יימשך עוד הרבה זמן. סקר שנערך לא מזמן בגרמניה מראה שהגרמנים חוששים מאינפלציה יותר מאשר ממחלות קטלניות כמו סרטן. יש בגרמניה תת-דיציפלינה כלכלית שנקראת Ordnungspolitik, דהיינו מדיניות של יציבות כלכלית.

לכן, חוסר היציבות של היורו שנגרמה על ידי המדיניות הבלתי אחראית של מדינות דרום אירופה, מכניסה את הגרמנים ללחץ. מצד אחד, הם מחויבים לאיחוד האירופי וליורו, אך מצד שני הם לא מוכנים לחיות עם חוסר יציבות כלכלית, וכנראה גם לא מוכנים יותר לשלם כל מחיר כדי לשמור על היציבות של היורו.

השאלה היא איזה מחיר הם כן מוכנים לשלם. והתשובה היא, כנראה, כמעט כל מחיר אך בתנאי ששאר מדינות אירופה יפגינו רצינות ואחריות כדי לבצע רפורמות שגרמניה רואה בצדק כהכרחיות לעתיד הכלכלה האירופית.

בעניין זה, יש לאנגלה מרקל שלושה מספרים שהיא אוהבת לצטט כל הזמן: 7%, 25%, ו 50%. מה הכוונה? לאירופה יש 7% מאוכלוסיית האולם, 25% מהתוצר

הכלכלי הגלובאלי, ו 50% של ההוצאות החברתיות של הכלכלה העולמית. לכן, אם אירופה רוצה להמשיך לצמוח כלכלית ולהתחרות עם השווקים המתעוררים, היא לא יכולה להרשות לעצמה את ההוצאות האלו.

גרמניה צמצמה את ההוצאות הציבוריות שלה עם הרפורמות שהיא התחילה ליישם בשנת 2003, והיא מצפה ממדינות אחרות (במיוחד צרפת) לעשות את אותו הדבר. בינתיים, גרמניה דרשה וקבלה שכל מדינות היורו יקבלו על עצמן משמעת תקציבית. זה קרה במרץ 2012 עם ה fiscal compact שדורש מכל מדינות היורו להוסיף לחוקה שלהם סעיף האוסר על גירעונות תקציבים מבניים.

ומכיוון שמדינות דרום אירופה זקוקות לעזרה הכספית של גרמניה כדי לשמור על תזרים מזומנים, גרמניה מצליחה פחות או יותר היום לכפות את הרפורמות שהיא דורשת מן הכלכלות המפגרות.

כך שאני רואה דווקא מקום לאופטימיות לגבי עתיד היורו. אך אני גם רואה מקום לאופטימיות לגבי העתיד של הכלכלה הגרמנית. על פי דוח של חברת McKinsey, הכלכלה הגרמנית תמשיך ליהנות בעשור הבא מצמיחה גבוהה מבוססת על ייצוא ועל תעשיות גרמניות מסורתיות. על פי אותו דוח, הייצוא הגרמני יגדל ב 80% ב 12 השנים הבאות.

ויש גם עוד אלמנט שצריך לקחת בחשבון כאשר בוחנים את העתיד הכלכלי של גרמניה, וזה המהפכה האנרגטית שהמדינה עוברת. למהפכה האנרגטית הזו יש אפילו שם: Energiewende. הכוונה היא להפוך את האנרגיות המתחדשות למקור האנרגיה הגדול ביותר של הכלכלה הגדולה ביותר באירופה.

גרמניה מתכוונת לסגור עד שנת 2022 את כל הכורים הגרעיניים שלה, אשר מייצרים היום 16% מהחשמל של גרמניה. לגבי האנרגיות המתחדשות, הן מייצרות היום 22% מהחשמל של גרמניה, והממשלה מתכונת להעלות את המספר הזה ל 80% עד שנת 2050. יש כאן הזדמנות אדירה בשביל חברות ישראליות שמובילות בתחום האנרגיות המתחדשות.

במידה מסוימת, הכלכלה הגרמנית מצליחה יותר מדי. יש לגרמניה עודף של במאזן התשלומים, שמהווה 7% מהתל"ג שלה. זה אומר שהכלכלה הגרמנית לא משקיעה מספיק את ההון שברשותה. כמובן שהצרפתים טוענים, לאור העודף הזה, גרמניה יכולה להרשות לעצמה משכורות יותר גבוהות. לזה, הגרמנים עונים שכלכלת צרפת לא תהפוך ליותר תחרותית רק בזכות זה שכלכלת גרמניה תהיה פחות תחרותית.

עם הקמת ממשלת אחדות בימים הקרובים בין המפלגה השמרנית של אנגלה מרקל לבין המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, הכיוון במדיניות הכלכלית לא ישתנה בהרבה. יכול להיות שהסוציאל דמוקרטים יצליחו לכפות העלאת שכר והעלאת מסים על הקואליציה, אך מרקל לא תסכים להעלאה בלתי אחראית. והכלכלה הגרמנית יכולה להרשות לעצמה יותר הוצאות לאור העודף הגדול במאזן התשלומים שלה.

אני סובר שבטווח הארוך, הכלכלה הגרמנית תמשיך לצמוח עם אינדיקטורים מקרו-כלכליים בריאים. ואני סובר שגרמניה תמשיך להיות מחויבת לאיחוד האירופי וליורו, במיוחד לאור העובדה שהכוח הכלכלי שלה מעניק לה את היכולת לכפות רפורמות הכרחיות על מדינות דרום אירופה שאיימו להטביע את היורו לפני שנתיים. ואני גם מצפה שהמדינה הבאה בתור שתיצרך להיענות לדרישה של גרמניה לביצוע הרפורמות הנדרשות לצמצום ההוצאות הממשלתיות ולעידוד הצמיחה תהיה צרפת. זו מציאות כלכלית שכופה את עצמה.

ציטטתי בראשית דבריי את פרנסואה מוריאק, שאמר בציניות: "אני כל כך אוהב את גרמניה שאני מעדיף שתים." במציאות של היום, נכון יהיה לומר: מי שדואג לעתידה הכלכלי של אירופה צריך לברך על חוזקה הכלכלי של גרמניה ועל נחישותה של גרמניה לדרוש מן המדינות החברות במטבע המשותף לבצע את רפורמות ההכרחיות לעתידה הכלכלי של אירופה.

